

**ANDREEA FINICHIU**

**POST-HUMANIST PERSPECTIVES. IMPLICATIONS FOR ETHICS  
AND TECHNOLOGY**

**Andreea Finichiu**

Babes-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Department of  
Philosophy, Cluj, Romania.

**Email:** andreea.finichiu@yahoo.com

**Abstract:** Review of the book: Jean-Michel Besnier, *Demain les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?*, (Paris: Hachette, 2009). The explosive development of techno-sciences and nanotechnologies puts mankind face to face with unprecedented challenges, among which the redefining of humanity and its system of ethical and moral values under the conditions of a changed psychological reality - whose delimiting landmarks consist in alienation and in the increasingly conventional nature and robotic approach to human relations - is by far the most exciting. Progress, naturally recorded in the evolutionary trajectory of the human species as an aspiration and as a practical purpose, has paradoxically led to an accentuated “dehumanization” of the “classic” man who, giving up the very attributes of his specificity, is about to become, in contemporary society, a posthuman: highly technological, increasingly dependent and increasingly controlled in both his everyday life and - maybe most worrying - in his inner essence, by the super-intelligent machines he himself created from a native and never truly fulfilled need of better. It is in this context that the post-humanist vision proposes the return of man to his primordial essence and its intrinsic values, within what Besnier defines as “extended humanity”, a concept that proposes a “reconstruction” of the human being, who is bound to harmoniously - and especially coherently - share its existential universe with the representatives of artificial intelligence.

**Keywords:** humans, technoscience, posthumanity, ethics, technology, behavior, transgression, fusion, identity, communication.

## PERSPECTIVE POST-UMANISTE. IMPLICAȚII ETICE ȘI TEHNOLOGICE

**Rezumat:** Recenzia volumului Jean-Michel Besnier, *Demain les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Hachette, 2009). Dezvoltarea explozivă a tehnostiințelor și a nanotehnologiilor pune omenirea în fața unor provocări fără precedent, dintre care redefinirea umanității și a sistemului său de valori etice și morale în condițiile unei realități psihologice schimbate - ale cărei repere configurative constau în alienare și în caracterul tot mai convențional, aproape robotizat al relațiilor umane - este de departe cea mai incitantă. Progresul, înscris firesc în traiectoria evolutivă a speciei umane ca aspirație și ca finalitate practică a condus în mod paradoxal la o accentuată „dezumanizare” a omului „clasic”, pe cale de a deveni, în societatea contemporană, odată cu renunțarea la atuurile specificității sale, un post-om, super tehnologizat, tot mai dependent și tot mai controlat în viața sa cotidiană exterioară, dar cel mai îngrijorător în interioritatea sa, de mașinile superinteligente pe care el însuși le-a creat dintr-o nativă și niciodată împlinită nevoie de mai bine. Exact în acest context, viziunea postumanistă propune o revenire a omului la esența sa primordială și la valorile ei intrinsece în cadrul a ceea ce Besnier definește prin „umanitate extinsă”, concept care își propune o „reconstrucție” a ființei umane obligată să împartă - armonios și mai ales coerent, într-un viitor deja tulburător de prezent - universul său existențial cu reprezentanții inteligenței artificiale.

**Cuvinte-cheie:** oameni, tehnostiință, postumanitate, etică, tehnologie, comportament, transgresiune, fuziune, identitate, comunicare.

Pornind de la cartea lui Clifford D. Simak, *Demains les chiens*<sup>1</sup>, în care este prezentat un scenariu nu neapărat greu de imaginat, ci mai degrabă greu de acceptat ca eventuală posibilitate, Jean-Michel Besnier pune în dezbatere - cu eleganță reținere și cu discretă sobrietate - câteva aspecte deosebit de interesante și incitante, privind impactul filosofiei și al eticii științei și tehnicii asupra reprezentărilor imaginarului individual și colectiv, temă care face de altfel obiectul constant al cercetărilor sale.

Confruntat cu teoriile unor futurologi care văd omenirea continuându-și existența pe alte planete, sau cu viziunile celor care o văd transformată în cyborgi și acaparată de civilizații extraterestre, autorul își pune firesc întrebarea, dacă „viitorul mai are încă nevoie de noi” oamenii sau dacă nu cumva, într-o zi, cineva va vorbi despre Pământ ca și cum am fi dispărut de mult. Deși parafrazează titlul cărții lui Clifford, intitulându-și propria carte *Demain les posthumains...*, Besnier ține să precizeze că, departe de a fi o operă de ficțiune, lucrarea sa interoghează ideile, comportamentele și mai ales fantasmеle care, creând impresia de plauzibilitate și de dezirabilitate, tind să impună - în mod subtil - încoronarea unei postumanități. În contextul în care se pune din ce în ce mai des și mai consistent problema conviețuirii cu entitățile cibernetice non-umane în cadrul unei umanități „extinse”, și implicit aceea a stabilirii unor drepturi și îndatoriri pentru acestea, utopiștii - constată autorul - vorbesc deja de posibilitatea hibridării dintre om și mașină, cu argumente furnizate chiar de unii oameni de știință. Observator atent al procesului de diluare a identităților, dar și de dispersare a reperelor și valorilor etice și morale consacrate, Besnier studiază posibilitatea de a conferi postumanismului sensul unei extensii a acestor valori la noua realitate din care tehnologiile create de om fac parte integrantă, considerând că viitorul mai are încă nevoie de oameni<sup>2</sup>.

Angajat aproape orbește în aventura tehnologică, omul se confruntă deja cu o putere cibernetică aproape complet scăpată de sub control, care poate în orice moment să-l anihileze. Din dorința de a stăpâni totul, omul a ajuns în situația paradoxală de a ceda în fața hazardului evoluției care îi provoacă cunoștințele și capacitățile acționale, renunțând astfel în mod deliberat exact la dreptul arogat

inițial dar și la orice responsabilitate față de acțiunile sale, ceea ce îl aduce inevitabil într-o stare de subordonare față de tehnica pe care a creat-o și care, devenind treptat autonomă îi condiționează existența, în afara oricărei moralități. Practic, tehnologia justifică iresponsabilitatea și generează „amoralizarea omului”, într-o formulare preluată de Besnier din lucrarea lui Jacques Ellul, „Système technicien”<sup>3</sup>. Raportându-se la filosoful austriac Peter Sloterdijk<sup>4</sup>, autorul pune în discuție perspectiva unui postumanism susceptibil de a genera o nouă scară de valori, consonantă cu situația contemporană caracterizată de o dezvoltare supradimensionată a tehnostiințelor. Acest postumanism va trebui, în viziunea ambilor filosofi, să stăvilească cumva puterea crescândă a biotehnologiilor care riscă să desființeze coordonatele definitorii ale umanității. Pe drept cuvânt, se pune problema unde, cum se va integra omul artificial în societatea umană, și ce strategii vor fi implicate în acest proces.

Pus în fața propriilor sale limite, dar și a numeroaselor scenarii care îi prefigurează viitorul, omul se vede obligat să reflecteze la modul în care își poate asigura posteritatea, raportându-se la o ființă diferită de sine pe care deocamdată nu o poate decât imagina, păstrându-și încrederea în capacitatea sa de a influența rațional cursul lucrurilor. Teoriile utopiste calificabile drept postumaniste constituie un orizont etic deschis interogării de către filosofi atenți la potențialele amenințări reprezentate de tehnologia actuală, deoarece este posibilă apariția unei realități inedite, căreia nu i se va putea opune o viziune morală abstractă asupra lumii. În eventualitatea unei confruntări cu versiunea sa bionică provenită din hibridarea dintre organic și cibernetic, este previzibil ca omul, pus neîndoielnic în situația de a găsi o cale de comunicare greu de imaginat astăzi, să revendice o moralizare a tehnicii pentru a restaura acele elemente care definesc și singularizează comunitatea umană.

Semnalând un posibil eșec al moralei, Besnier constată că societățile moderne se orientează spre etică pentru a stabili idealurile comune care ar trebui adoptate pentru a asigura securitatea lumii, în condițiile în care există voci care asociază bunăstarea viitoare cu dispariția omului obișnuit. Abordând întâlnirea cu non-umanul observă că deși tehnica este considerată a-morală, neutră față de

valori, ea contribuie la bunăstarea omului. În timp ce morala privește în mod restrictiv modul de raportare al omului la sine, etica, căutând să identifice criteriile care definesc bunăstarea individuală și colectivă, ține cont și de circumstanțele și de elementele componente ale mediului existențial, de prezența animalelor și a întregii tehnologii, rolul ei fiind acela de a asigura coerența și pacificarea raporturilor individului cu tot ceea ce-l înconjoară. Totodată etica reflectă tendința non-umanului de a revendica o demnitate ontologică nerecunoscută de antropocentrismul tradițional și îl reazăază pe om în complexitatea lumii. Besnier se întreabă în mod firesc ce fel de etică va împărți omul cu mașinile create de el, ce fel de relații se vor stabili între om și roboții inteligenți, și cum anume se vor armoniza aceste relații. Mergând chiar mai departe, el își pune problema posibilității ca, datorită progresului extraordinar al nanotehnologiilor, aceste mașini inteligente capabile să imite emoțiile umane, să dea un caracter aparte dialogului cu umanul. În acel moment, numeroase perspective filosofice vor trebui reconsiderate, ținând cont de „republica entităților care au dreptul de a fi ascultate și înțelese”, după expresia filosofului Guido Colagero<sup>5</sup>, care afirma că relația omului cu mașina nu este de natură logică sau ontologică, ci morală. Două scenarii posibile se conturează privitor la relațiile dintre oameni și mașinile inteligente. Într-o viziune optimistă, dificultățile prezentului vor fi depășite, omul urmând a-și construi lumea și viitorul imaginat și dorit, în care problemele de orice natură vor fi eliminate datorită tehnostiinței, iar echilibrul și valorile spirituale vor guverna existența. Versiunea pesimistă prevede o prăbușire a umanității confruntată, ca urmare a modului de viață dezvoltat în prezent, cu invazia roboților și a tehnologiei scăpate de sub control. Din ambele scenarii, conchide Besnier, se degajă aceeași lecție, și anume că umanitatea ca atare nu va supraviețui decât trecând printr-o transformare radicală care implică și o schimbare a limbajului care ar fi redus raportul omului cu lumea doar la dimensiunea utilitară, conferind, în mod paradoxal, omului putere asupra lucrurilor. Schimbarea umanității începe în mod necesar cu o „refacere” a omului, pe care utopiștii postumanști o consideră posibilă datorită maleabilității înnăscute a ființei umane, evidențiată în mod particular de neuroștiințe.

Dacă în viziunea umaniștilor omul nou gândește și trăiește detașat de constrângerile tradiției, în cea postumanistă, omul este o ființă al cărei comportament, dispoziție sau capacități pot fi modificate până la schimbarea identității, chiar la nivel corporal. Din această perspectivă, opoziția dintre umanism și postumanism devine radicală, deoarece în timp ce umanismul clasic se bazează pe dualismul cartezian corp-suflet, postumanismul ia în calcul înlăturarea corpului biologic pentru a pune capăt finitudinii, prin transferul funcțiilor sale asupra unor suporturi perfecte și indestructibile. Sub acest aspect, postumanismul își trage sevele din religiile orientale, interesate în special de esența lucrurilor, având tendința de a integra individul în totalitatea lumii. Unirea cu cosmosul, cu Marele Tot promis de budism, constituie orizontul vizat de către tehnostiințe, preocuparea pentru corpul perfect ilustrând refuzul finitudinii, obsesia oricărei metafizici. Ideea omului remodelat ocupă o poziție centrală în imaginarul contemporan și are legătură cu un anumit refuz al acestuia de a mai fi ceea ce este, atitudine care corespunde în viziunea transumanistă cu dorința de abandonare de către individ a specificității sale în favoarea unei fuziuni cât mai complete cu mașina, ale cărei caracteristici aspiră să le dobândească, potrivit idealului său de perfecțiune. Obosit de a mai lupta pentru propria devenire, individul postuman se depersonalizează și devine un deprimat. Pentru a defini această stare, Besnier împrumută de la Gunther Anders sintagma „rușine prometeică”<sup>6</sup>, care exprimă umilința omului față de superioritatea tehnologiilor create de el.

În perspectiva postumanistă, omul se remodelează unindu-se cu mașina și renunțând totodată la orice dorință de realizare de sine. Atâta timp cât mai există speranță într-un viitor al omului, modificările pe care știința și tehnica le pot produce asupra individului stârnesc neliniște, și controlul asupra co-evoluției tehnicii și a ființei umane devine imperativ. Teamă de a depăși limitele condiției umane este ilustrată prin cazul sportivului Oscar Pistorius, paraplegic protezat, căruia i s-a refuzat participarea la jocurile olimpice din 2008<sup>7</sup>, fapt ce dovedește că umanitatea nu este încă pregătită să accepte asocierea unui organism biologic cu elemente electronice. Posibilitatea sprijinirii sau a simulării tehnice a comportamentului uman prin intermediul

tehnostiinței ridică problema etică a necesității de a defini în mod cel mai serios specificitatea și limitele umanității omului.

Transgresiunea naturii în general și a naturii umane în particular este asociată cu o impietate, cu o intervenție nepermisă într-o ordine prestabilită și considerată intangibilă. Pentru a fi acceptat, acest demers trebuie să pornească de la conceperea naturii ca o realitate diferită opozabilă omului, care impune respect în virtutea alterității sale ireductibile. Tema transgresiunii este invocată pentru a formula preocuparea legată de evoluția tehnostiințelor, neglijându-se faptul că ele participă la desăvârșirea ființei umane și că fenomenul este parte integrantă a naturii umane. „Omul - observă Besnier - își definește umanitatea tocmai prin aptitudinea sa de a transgresa natura”<sup>8</sup> nelimitată, violentă, haotică, deschizând spațiul culturii și al istoriei. În acest sens, transgresiunea are un caracter structurant și paradoxal, organizând ceea ce este din principiu dezordonat. Cultura însăși, conchide el, este de natură transgresivă.

În fața fascinației exercitate de utopiile transumaniste, Besnier recunoaște ca și Foucault că transgresiunea a devenit experiența dominantă a culturii umane<sup>9</sup>. Reflecția etică, prezentă în orizontul postumanismului, trebuie să recunoască și să accepte împletirea dintre natural și cultural, care stă la baza tuturor acțiunilor umane. Omul trebuie să renunțe, așa cum recomandă Bruno Latour, la ideea de a separa cu orice preț natura de tehnică<sup>10</sup>. Etica postumanistă promovează instituirea unei relații bine reglementate a umanului cu non-umanul. Miza acestei relații o constituie realizarea comunicării de tip intersubiectiv, care va permite o mai bună înțelegere a umanului. Regulile de identificare a partenerilor trebuie să rămână însă active, chiar dacă omul constată superioritatea performativă a mașinilor cărora, dornic de a le încredința servituțile cotidiene, le exploatează posibilitățile convins că le poate controla și că acestea nu-și pot fixa singure scopuri. Totuși, în el se naște frecvent un sentiment de teamă și chiar de inutilitate. Această trăire, remarcă Besnier, provine din faptul că omul nu știe nici cum va gestiona posibila hibridare dintre biologic și mașină, nici cum se va acomoda cu această nouă realitate.<sup>11</sup>

Un aspect important analizat de autor îl constituie problema identității și a identificării, a raportării omului la propria sa istorie

odată cu tendința de a-și încredința memoria și activitățile aferente mașinilor inteligente pe care le-a creat. Omul este pe punctul de a face din servitutea tehnologică voluntară emblema destinului său, îndepărtându-se astfel de tot ce mai reprezintă specificitatea sa. Dezvoltarea accelerată a nanotehnologiilor prefigurează deja orizontul unei ființe umane debarasate de ceea ce constituie umanitatea sa, promițând apariția unor organisme diferite, eliberate de orice constrângere biologică circumscrisă nașterii, maladiei, sau morții. Este evident că epoca postumanismului, promovând ideea de „convergență” între tehnologii, pune în paranteză frontierele care îi garantau până acum umanului definiția și identitatea, făcând imposibilă o descriere conceptualizată a realității. Datorită ritmului în care progresează, tehnostiințele fac ca diferențele dintre om, animal și mașină să se estompeze, punându-se tot mai acut problema identității și a limitelor umanității sale. Conduc de tehnologii tot mai aproape de o fuziune cu mașina, omul trece de la „ființare” la „devenire”.<sup>12</sup>

Cartea lui Besnier, departe de a avea un ton pesimist, ia în serios perspectiva transumanistă și își propune să discute cum va putea trăi omul în cadrul unei umanități „lărgite” incluzând animalele și roboții, dând o interpretare originală unui viitor posibil, dar deloc simplu pentru ființa umană. Lucrarea lui Jean-Michel Besnier invită cititorul să formuleze răspunsuri la o pleiadă de întrebări pe care lucrarea sa le inițiază prin fiecare aspect abordat, angajându-l într-un dialog sui-generis, incitant și fermecător.

## Note

<sup>1</sup> Clifford D. Simak, *Demains les chiens*, traducere de Jean Rosenthal, (Paris: Ed. J'ai lu, 1970).

<sup>2</sup> Formularea, care ne aparține, constituie o prefigurare a mesajului anticipat și exprimat ideatic - în opinia noastră pe tot parcursul cărții - al posibilității ca oamenii să trăiască într-o lume reconfigurată etic prin extinderea valorilor umane la realitățile create de noile tehnologii. A se vedea de exemplu, în acest sens, Jean-Michel Besnier, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009), capitolul „Avant-propos”, pagina 14, și capitolul „Conclusions”, paginile 342-343;



<sup>3</sup> Jacques Ellul, *Système technicien* apud Michel Besnier, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009), 19

<sup>4</sup> Peter Sloterdijk, „Du centrisme mou au risque de penser”, apud Michel Besnier, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009), 21-32.

<sup>5</sup> Guido Colagero, „L'homme, la machine et l'esclave”, în Jean-Marie Tremblay, *Rencontres internationales de Genève* (Neuchâtel: Editura La Baconnière, 1965), 65-77,

[http://classiques.uqac.ca/contemporains/RIG/RIG\\_1965/RIG\\_1965\\_conference\\_calogero.html](http://classiques.uqac.ca/contemporains/RIG/RIG_1965/RIG_1965_conference_calogero.html)

<sup>6</sup> Gunther Anders, „L'Obsolescence de l'homme” apud Michel Besnier, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009) 115.

<sup>7</sup> Referința este la Oscar Pistorius, atlet sud-african de 21 de ani (în 2008), cu ambele picioare amputate sub genunchi la vârsta de 11 luni, care visa să participe la Jocurile Olimpice de la Beijing, 2008. Federația internațională de atletism (IAAF) i-a refuzat dreptul de a alerga alături de sportivii valizi, apreciind că protezele îi confereau „un avantaj mecanic evident”. Conf: \*\*\* „L'athlète amputé Oscar Pistorius ne pourra pas participer aux JO de Pékin avec les valides”, *Le Monde*, 14 ianuarie 2008, [https://www.lemonde.fr/sport/article/2008/01/14/l-athlete-ampute-oscar-pistorius-ne-pourra-pas-participer-aux-jo-de-pekin-avec-les-valides\\_999363\\_3242.html](https://www.lemonde.fr/sport/article/2008/01/14/l-athlete-ampute-oscar-pistorius-ne-pourra-pas-participer-aux-jo-de-pekin-avec-les-valides_999363_3242.html) „Oscar Pistorius, l'étude scientifique indépendante conclut a l'avantage mécanique des prothèses cheetah”, *General News Monte Carlo*, 14 ianuarie 2008 <https://www.iaaf.org/news/news/oscar-pistorius-independent-scientific-stud-1>

<sup>8</sup> Michel Besnier, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009), 158.

<sup>9</sup> Michel Besnier, *Demains les posthumains*, 166.

<sup>10</sup> Bruno Latour, „Nous n'avons jamais été modernes”, apud Michel Besnier, *Demains les posthumains*, 168, 189.

<sup>11</sup> Michel Besnier, *Demains les posthumains*, 222-225;

<sup>12</sup> Michel Besnier, *Demains les posthumains*, 273.

## **Bibliografie**

Besnier, Jean-Michel, „Le posthumanisme ou la fatigue d'être libre”, *La pensée du Midi*, vol. 1, No. 30, (2010): 75-80

<https://www.cairn.info/revue-la-pensee-de-midi-2010-1-page-75.htm>

Besnier, Jean-Michel, *Demains les posthumains: Le futur a-t-il encore besoin de nous?* (Paris: Ed. Hachette, 2009),

Braidotti, Rosi, *Postumanul* (București: Editura Hecate, 2016).

Colagero, Guido, „L'homme, la machine et l'esclave”, în Jean-Marie Tremblay, *Rencontres internationales de Genève* (Neuchâtel: Editura La Baconnière, 1965), 65-77

[http://classiques.uqac.ca/contemporains/RIG/RIG\\_1965/RIG\\_1965\\_conference\\_calogero.html](http://classiques.uqac.ca/contemporains/RIG/RIG_1965/RIG_1965_conference_calogero.html)

Hayles, Katharine, *How we became posthuman* (Chicago: The University of Chicago Press, 1999).

Simak, Clifford D., *Demains les chiens*, traducere de Jean Rosenthal (Paris: Ed. J'ai lu, 1970).